ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ CLAUS GULMANN της 16ης Φεβρουαρίου 1993 *

Κύριε Πρόεδρε,
Κύριοι δικαστές,

1. Η βελγική νομοθεσία σχετικά με τις συντάξεις γήρατος εξαρτά το ύψος της συντάξεως από τη διάρκεια της περιόδου απασχολήσεως του ενδιαφερομένου στο Βέλγιο. Η επί τεσσαρακονταπενταετία απασχόληση στο Βέλγιο γεννά δικαίωμα πλήρους συντάξεως γήρατος. Για τον υπολογισμό της διαρκείας της περιόδου απασχολήσεως, η βελγική κανονιστική ρύθμιση επιτρέπει την εξομοίωση προς περιόδους απασχολήσεως των περιόδων κατά τη διάρκεια των οποίων ο μισθωτός εργαζόμενος ήταν ανίκανος προς εργασία λόγω αναπηρίας. Πάντως, η εξομοίωση αυτή προϋποθέτει ότι ο ενδιαφερόμενος είχε την ιδιότητα του μισθωτού εργαζομένου στο Βέλγιο κατά τον χρόνο διακοπής της εργασίας.

Στις παρούσες υποθέσεις, το tribunal du travail των Βρυξελλών ζητεί από το Δικαστήριο να ερμηνεύσει διατάξεις των κανονισμών του Συμβουλίου σε θέματα συντονισμού των συστημάτων κοινωνικής ασφαλίσεως των κρατών μελών [1], ώστε να μπορέσει ιδίως να αποφανθεί ως προς το αν και σε ποιο βαθμό οι ανωτέρω προϋπόθεση συμβιβάζεται με το κοινοτικό δίκαιο.

Σύντομη αναφορά στα πραγματικά περιστατικά των κυρίων δικών

2. Οι Lepore και Scamuffa, Ιταλοί, ενάγοντες των κυρίων δικών, εργάστηκαν στο Βέλγιο, ο μεν πρώτος από το 1951 έως το 1954, ο δε δεύτερος από το 1951 έως το 1959. Πέραν της Ιταλίας, ο Lepore εργάστηκε και στο Λουξεμβούργο και στη Γερμανία, ενώ ο Scamuffa, εκτός του Βελγίου, εργάστηκε μόνο στην Ιταλία.

Ο Lepore κατέστη ανίκανος προς εργασία λόγω αναπηρίας το 1986, έτος κατά τη διάρκεια του οποίου εργαζόταν στο Λουξεμβούργο. Έκτοτε, ο Lepore λαμβάνει παροχές αναπηρίας από το Λουξεμβούργο και από τη Γερμανία που του καταβάλλονται υπό μορφή συντάξεων γήρατος μετά τη συμπλήρωση του 65ου έτους της ηλικίας του, χωρίς να έχουν αποτελέσει αντικείμενο νέου υπολογισμού. Επίσης, από το 60ό έτος της ηλικίας του ο Lepore λαμβάνει και ιταλική σύνταξη γήρατος. Από τον Ιούνιο του 1987 ο Lepore εισπράττει κατ' αναλογικό επιμερισμό βελγική σύνταξη αναπηρίας που μετατράπηκε σε σύνταξη γήρατος το 1990.

Ο Scamuffa κατέστη ανίκανος προς εργασία λόγω αναπηρίας το 1978, έτος κατά τη διάρκεια του οποίου εργαζόταν στην Ιταλία. Έκτοτε, ο Scamuffa λαμβάνει ιταλική σύνταξη αναπηρίας, η οποία, σύμφωνα με την ιταλική νομοθεσία, εξακολουθεί να του καταβάλλεται μολονότι ο δικαιούχος συμπλήρωσε το νόμιμο έτος συνταξιοδοτήσεώς του. Από τον Δεκέμβριο του 1980 ο Scamuffa εισπράττει κατ' αναλογικό επιμερισμό

* Γλώσσα του πρωτοτύπου: η δανική.

1 — Πρόκειται για τον κανονισμό (ΕΟΚ) 1408/71 του Συμβουλίου, της 14ης Ιουνίου 1971, περί της εφαρμογής των συστημάτων κοινωνικής ασφαλίσεως στους μισθωτούς, στους μη μισθωτούς και στα μέλη των οικογενειών τους που διακινούνται εντός της Κοινότητας, και τον κανονισμό (ΕΟΚ) 574/72 του Συμβουλίου, της 21ης Μαρτίου 1972, περί του τρόπου εφαρμογής του κανονισμού (ΕΟΚ) 1408/71, όπως τροποποιήθηκαν και κωδικοποιήθηκαν με τον κανονισμό (ΕΟΚ) 2001/83 του Συμβουλίου, της 2ας Ιουνίου 1983 (ΕΕ 1983, L 230, σ. 6).
Ορισμένες από τις εφαρμοστέες εν προκειμένω διατάξεις τροποποιήθηκαν με τον κανονισμό (ΕΟΚ) 1248/92 του Συμβουλίου, της 30ής Απριλίου 1992 (ΕΕ 1992, L 136, σ. 7), ο οποίος άρχισε να ισχύει την 1η Ιουνίου 1992 κατά τις μεταβατικές διατάξεις του άρθρου 2, σημείο 6, του κανονισμού. Όπως διευκρίνισε η Επιτροπή, οι συναφείς τροποποιήσεις δεν επηρεάζουν την απάντηση επί των τιθεμένων ερωτήσεων.

βελγική σύνταξη αναπηρίας που μετατράπηκε σε σύνταξη γήρατος το 1990.

Κατά το βελγικό δίκαιο, το δικαίωμα λήψεως συντάξεως αναπηρίας παύει να υφίσταται κατά το 65ο έτος της ηλικίας του ενδιαφερομένου, ο οποίος οφείλει να υποβάλει αίτηση για τη χορήγηση συντάξεως γήρατος. Η τελευταία υπολογίζεται δυνάμει κριτηρίων τα οποία διαφέρουν εκείνων που ισχύουν για τον υπολογισμό της συντάξεως αναπηρίας.

Κατά τον υπολογισμό των συντάξεων γήρατος των Lepore και Scamuffa, ο Office national des pensions (στο εξής: ONP) αρνήθηκε να εγκρίνει τις περιόδους κατά τη διάρκεια των οποίων οι ενδιαφερόμενοι ελάμβαναν βελγικές παροχές αναπηρίας λόγω του ότι δεν πληρούνταν οι προϋποθέσεις εξομοιώσεως των περιόδων αυτών προς περιόδους απασχολήσεως. Η διαφορά των κυρίων δικών άπτεται των εν λόγω αποφάσεων.

Η βελγική κανονιστική ρύθμιση και η ερμηνεία της εκ μέρους του ONP

3. Οι προϋποθέσεις από τις οποίες το βελγικό δίκαιο εξαρτά την εξομοίωση των περιόδων ανικανότητας προς εργασία προς περιόδους απασχολήσεως είναι ότι, *αφενός*, ο ενδιαφερόμενος ελάμβανε αποζημιώσεις, όπως προβλέπει η βελγική νομοθεσία σε θέματα ασφαλίσεως κατ' ασθενείας-αναπηρίας, και, *αφετέρου*, ότι πληρούται η μία από τις ακόλουθες δύο εναλλακτικές προϋποθέσεις, ήτοι *είτε* ότι ο ενδιαφερόμενος υπόκειται στο βελγικό σύστημα κοινωνικής ασφαλίσεως των μισθωτών εργαζομένων, *είτε* ότι είχε την ιδιότητα του μισθωτού εργαζομένου κατά τον χρόνο διακοπής της εργασίας, προϋποθέσεις στις οποίες προστίθεται και μια τρίτη, ήτοι ότι το ποσοστό ανικανότητας προς εργασία πρέπει να ανέρχεται τουλάχιστον σε 66 % [2].

2 — Βλ. το άρθρο 34 του βασιλικού διατάγματος, της 21ης Δεκεμβρίου 1967, περί γενικής ρυθμίσεως του συστήματος συντάξεων γήρατος και επιζώντος των μισθωτών εργαζομένων.

Ο ONP ερμηνεύει την προϋπόθεση ότι ο ενδιαφερόμενος πρέπει να κατέχει *την ιδιότητα του μισθωτού εργαζομένου* κατά τον χρόνο διακοπής της εργασίας του ως σημαίνουσα ότι πρέπει να είναι μισθωτός εργαζόμενος *στο Βέλγιο* κατά τον εν λόγω χρόνο [3]. Εφόσον πληρούται η εν λόγω προϋπόθεση, η περίοδος αναπηρίας εξομοιώνεται πλήρως με περίοδο απασχολήσεως, ανεξάρτητα από τη διάρκειά της και από τη βραχύτητα της περιόδου πραγματικής εργασίας στο Βέλγιο.

Στο πλαίσιο αυτό, ο ONP αρνήθηκε να εξομοιώσει προς περιόδους εργασίας τις επίδικες περιόδους αναπηρίας, με το αιτιολογικό ότι οι Lepore και Scamuffa δεν ήσαν πλέον, κατά τον χρόνο διακοπής της εργασίας τους λόγω αναπηρίας, μισθωτοί εργαζόμενοι στο Βέλγιο, αλλά στο Λουξεμβούργο και στην Ιταλία αντίστοιχα.

Το πρώτο ερώτημα

4. Το κυρίως ζητούμενο εν προκειμένω είναι αν επιτρέπεται κατά το κοινοτικό δίκαιο, ως προϋπόθεση εξομοιώσεως των περιόδων αναπηρίας προς περιόδους εργασίας για τον υπολογισμό της συντάξεως γήρατος, να απαιτείται η άσκηση μισθωτής δραστηριότητας στο Βέλγιο κατά τον χρόνο επελεύσεως της αναπηρίας [4].

3 — Ο ONP στηρίζει την ερμηνεία του στο άρθρο 1 του βελγικού βασιλικού διατάγματος 50, της 24ης Οκτωβρίου 1967, το οποίο προβλέπει ότι το σύστημα των συντάξεων γήρατος καθιερώνεται υπέρ των «(...) μισθωτών εργαζομένων που απασχολήθηκαν στο Βέλγιο, σε εκτέλεση οποιασδήποτε συμβάσεως μισθώσεως εργασίας (...)».

4 — Όπως προκύπτει σαφώς από τη διατύπωση του προδικαστικού ερωτήματος, αυτό αφορά αποκλειστικά στο αν η εν λόγω προϋπόθεση συμβιβάζεται προς το κοινοτικό δίκαιο. Επομένως, παρέλκει η απόφανση επί της νομιμότητας κατά το κοινοτικό δίκαιο του λόγου που επικαλέστηκε πρωτίστως ο ONP για να δικαιολογήσει την άρνησή του να λάβει υπόψη τις περιόδους αναπηρίας. Ο λόγος αυτός συνίσταται στο γεγονός ότι, δυνάμει διοικητικής πρακτικής που ισχύει στο Βέλγιο, δεν υφίσταται δικαίωμα εξομοιώσεως, οσάκις ο ενδιαφερόμενος εισέπραξε παροχές σύμφωνα με τη βελγική νομοθεσία σε θέματα ασφαλίσεως κατ' ασθενείας-αναπηρίας παρά μόνον λόγω της εφαρμογής της κοινοτικής κανονιστικής ρυθμίσεως και εφόσον ο ενδιαφερόμενος εισέπραττε ταυτόχρονα σύνταξη αναπηρίας από την αλλοδαπή.

5. Τόσον η Επιτροπή όσο και οι ενάγοντες των κυρίων δικών ισχυρίζονται ότι η προϋπόθεση αυτή αντίκειται στο κοινοτικό δίκαιο. Κατά την άποψή τους, οι βελγικές αρχές οφείλουν να εξομοιώνουν την εντός άλλων κρατών μελών μισθωτή δραστηριότητα κατά τον υπό εξέταση χρόνο προς δραστηριότητα ασκηθείσα στο Βέλγιο.

6. Τυχόν αποδοχή της άποψης αυτής θα έχει σημαντικές πρακτικές συνέπειες. Επί παραδείγματι, θα έχει ως συνέπεια μισθωτός, ο οποίος εργάστηκε επί ένα έτος στο Βέλγιο, στη συνέχεια δε επί 19 έτη σε άλλο κράτος μέλος όπου κηρύχθηκε σε αναπηρία και παρέμεινε, όντας ανίκανος προς εργασία, κατά τα επόμενα 29 έτη, μέχρις ότου κατέστη εφικτό να αξιώσει τα δικαιώματά του για τη λήψη συντάξεως γήρατος κατά το 65ο έτος της ηλικίας του, να έχει δικαίωμα λήψεως βελγικής συντάξεως γήρατος με βάση περίοδο 30 ετών. Μολονότι οι Lepore και Scamuffa δεν βρίσκονται στην ακραία αυτή κατάσταση, πάντως, πρέπει να υπογραμμιστεί ότι δεν έχουν άλλους δεσμούς με το Βέλγιο πλην μερικών ετών απασχολήσεως — συγκεκριμένα τεσσάρων και εννέα ετών αντιστοίχως που ασφαλώς γεννούν αφεαυτών δικαίωμα λήψεως βελγικής συντάξεως γήρατος κατ' αναλογικό επιμερισμό — ενώ απασχολήθηκαν και κατοίκησαν εκτός Βελγίου επί όλη την υπόλοιπη ληπτέα υπόψη περίοδο.

7. Με το πρώτο ερώτημα, το tribunal du travail των Βρυξελλών ερωτά σε ποιο βαθμό προκύπτει από το άρθρο 43, παράγραφος 1, ή από το άρθρο 45, παράγραφος 1, του κανονισμού 1408/71 ότι η επίδικη προϋπόθεση έπρεπε να λογίζεται ως πληρουμένη «ενόψει του ότι ο ενδιαφερόμενος κατείχε πάντοτε (κατά) τον (οικείο) χρόνο την ιδιότητα του μισθωτού εργαζομένου σε κράτος μέλος των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων».

8. Το άρθρο 43, παράγραφος 1, του κανονισμού 1408/71 ορίζει ότι η μετατροπή των παροχών αναπηρίας σε παροχές γήρατος χωρεί υπό τις προϋποθέσεις που προβλέπουν οι νομοθεσίες δυνάμει των οποίων χορηγήθηκαν και σύμφωνα προς το κεφάλαιο 3 του κανονισμού, ήτοι βάσει των διατάξεων του κανονισμού περί γήρατος και θανάτου (συντάξεις).

Το αιτούν δικαστήριο αναφέρει στη διάταξή του ότι οι Lepore και Scamuffa είχαν δικαίωμα λήψεως των βελγικών παροχών αναπηρίας λόγω του συνυπολογισμού των περιόδων ασφαλίσεως που είχαν διανύσει στα διάφορα κράτη μέλη, ενώ οι εν λόγω παροχές υπολογίστηκαν με αναλογικό επιμερισμό των εν λόγω περιόδων στο βελγικό σύστημα. Υπό τις περιστάσεις αυτές, το tribunal εκτιμά ότι τίθεται το ερώτημα αν απόρροια του άρθρου 43 είναι ότι οι ίδιες αρχές συνυπολογισμού με εκείνες που πρυτάνευσαν για τη χορήγηση των παροχών αναπηρίας πρέπει να ισχύσουν και για τη χορήγηση της συντάξεως γήρατος.

Κατ' εμέ, για την απόρριψη της ερμηνείας αυτής αρκεί η υπόμνηση της διατύπωσης του άρθρου 43, το οποίο προβλέπει ρητώς ότι οι παροχές γήρατος αντικαθιστούν τις παροχές αναπηρίας «κατά τους όρους που προβλέπονται στη νομοθεσία ή στις νομοθεσίες, δυνάμει των οποίων εχορηγήθησαν (...)»

Το άρθρο 45, παράγραφος 1, το οποίο απαντά στο κεφάλαιο περί γήρατος και θανάτου, ορίζει:

«Ο αρμόδιος φορέας κράτους μέλους, η νομοθεσία του οποίου εξαρτά την τήρηση, διατήρηση ή ανάκτηση του δικαιώματος παροχών από τη συμπλήρωση περιόδων ασφαλίσεως ή κατοικίας, λαμβάνει υπόψη,

κατά το μέτρο που απαιτείται, τις διανυθείσες υπό τη νομοθεσία άλλου κράτους μέλους περιόδους ασφαλίσεως ή κατοικίας σαν να επρόκειτο για περιόδους διανυθείσες υπό τη νομοθεσία που εφαρμόζει ο εν λόγω φορέας.»

Το αιτούν δικαστήριο υπογραμμίζει ρητώς ότι το βελγικό δίκαιο δεν εξαρτά την κτήση του δικαιώματος λήψεως συντάξεως από ελάχιστη περίοδο απασχολήσεως. Κατά συνέπεια, το tribunal δεν αμφισβητεί το γεγονός ότι το άρθρο 45 δεν τυγχάνει ευθέως εφαρμογής, πλην όμως εκτιμά ότι τίθεται το ερώτημα αν η επίδικη προϋπόθεση αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση κατά το άρθρο 45, ώστε στην προκειμένη περίπτωση η επίδικη περίοδος να πρέπει, κατ' αναλογική εφαρμογή της αρχής περί συνυπολογισμού, να τύχει εξομοιώσεως στο βελγικό σύστημα περί συντάξεως γήρατος.

Ως προς εμέ, συντάσσομαι με την άποψη της Επιτροπής, σύμφωνα με την οποία το άρθρο 45, παράγραφος 1, δεν μπορεί να εφαρμοσθεί ούτε ευθέως ούτε αναλογικώς στην παρούσα περίπτωση. Το άρθρο 45, παράγραφος 1, αφορά τον συνυπολογισμό περιόδων προς κτήση δικαιωμάτων και, όπως έχω ήδη διευκρινίσει, ο συνυπολογισμός αυτός δεν είναι αναγκαίος για την κτήση δικαιώματος λήψεως συντάξεως γήρατος στο Βέλγιο. Επιπροσθέτως, το άρθρο 45, παράγραφος 1, αφορά τον συνυπολογισμό περιόδων, ενώ το ερώτημα εν προκειμένω έγκειται στο αν μισθωτή δραστηριότητα ασκηθείσα σε άλλο κράτος μέλος σε δεδομένο χρόνο πρέπει να εξομοιωθεί με μισθωτή δραστηριότητα στο Βέλγιο κατά τον υπό εξέταση χρόνο.

9. Πάντως, τίθεται το ερώτημα αν, όπως υπογράμμισε η Επιτροπή, πρέπει να ληφθούν υπόψη άλλοι κοινοτικοί κανόνες στο πλαίσιο της απαντήσεως επί του υποβληθέντος ερωτήματος.

Το ερώτημα αν και σε ποιο βαθμό χωρεί εξομοίωση περιόδων αναπηρίας είναι ερώτημα που αφορά τον υπολογισμό του ποσού της επίδικης συντάξεως γήρατος και, συνακόλουθα, έχει ως αφετηρία το άρθρο 46 του κανονισμού 1408/71, το οποίο ρυθμίζει την εκκαθάριση των παροχών. Η πρώτη παράγραφος του εν λόγω άρθρου, πρώτη περίοδος, ορίζει ότι ο αρμόδιος φορέας καθορίζει

«(...) σύμφωνα με τις διατάξεις της νομοθεσίας που εφαρμόζει, το ποσό της παροχής που αντιστοιχεί στη συνολική διάρκεια των περιόδων ασφαλίσεως ή κατοικίας που πρέπει να ληφθεί υπόψη δυνάμει της εν λόγω νομοθεσίας».

10. Το άρθρο 46, παράγραφος 1, δεν ορίζει τί εννοεί με τον όρο περίοδοι ασφαλίσεως. Πάντως, ο ορισμός αυτός παρατίθεται στο άρθρο 1, στοιχείο ιη', του κανονισμού το οποίο εξαγγέλλει ότι, για τους σκοπούς της εφαρμογής του κανονισμού,

«ως "περίοδοι ασφαλίσεως" νοούνται οι περίοδοι εισφορών, απασχολήσεως ή μη μισθωτής δραστηριότητας που καθορίζονται ή αναγνωρίζονται ως περίοδοι ασφαλίσεως από τη νομοθεσία υπό την οποία πραγματοποιήθηκαν ή θεωρούνται ότι πραγματοποιήθηκαν, καθώς και κάθε εξομοιούμενη προς αυτές περίοδος, κατά το μέτρο που αναγνωρίζεται από τη νομοθεσία αυτή ως ισοδύναμη προς περίοδο ασφαλίσεως».

Το Δικαστήριο έκρινε με τη νομολογία του ότι το ζήτημα του τί θεωρείται ως εξομοιούμενη περίοδος λύεται με γνώμονα αποκλειστικά και μόνο κριτήρια που απορρέουν από την εθνική νομοθεσία, υπό την επιφύλαξη ότι η εν λόγω νομοθεσία δεν παρα-

βιάζει τις διατάξεις των άρθρων 48 έως 51 της Συνθήκης [5].

11. Προτού συνεχίσω την εξέταση του περιεχομένου των άρθρων 48 έως 51 της Συνθήκης, θα ήταν χρήσιμο να διατυπώσω ορισμένες παρατηρήσεις επί της σχέσεως μεταξύ προϋποθέσεως, όπως η επίδικη των κυρίων δικών, και του συστήματος του κανονισμού.

Το κοινοτικό δίκαιο δεν προβλέπει την υποχρέωση εξομοιώσεως, για τους σκοπούς του υπολογισμού των συντάξεων γήρατος, των περιόδων απασχολήσεως που διανύθηκαν σε άλλα κράτη μέλη προς περιόδους απασχολήσεως εντός του κράτους μέλους όπου ζητείται η χορήγηση της συντάξεως. Το σύστημα του κανονισμού προβλέπει λοιπόν σαφώς ότι, για τον υπολογισμό του ύψους των παροχών, οι περίοδοι ασφαλίσεως παρέχουν δικαιώματα στο κράτος μέλος, υπό τη νομοθεσία του οποίου διανύθηκαν οι ανωτέρω περίοδοι. Με την απόφαση της 7ης Φεβρουαρίου 1991 που εξέδωσε στην υπόθεση C-227/89, Rönfeldt, το Δικαστήριο αναγνώρισε:

«Συνεπώς, κατά τον προαναφερόμενο κανονισμό 1408/71, και όσον αφορά την αύξηση του ποσού της συντάξεως, δεν επιβάλλεται ο συνυπολογισμός των περιόδων που συμπληρώθηκαν σε ένα ή περισσότερα άλλα κράτη μέλη με τις περιόδους εισφορών που συμπληρώθηκαν στο κράτος μέλος στο οποίο ζητείται η χορήγηση της συντάξεως. Συνεπώς, οι περίοδοι ασφαλίσεως που συμπληρώθηκαν σε διάφορα κράτη μέλη συνυπολογίζονται μόνον προκειμένου να θεμελιώσουν δικαίωμα συντάξεως» [6].

Όπως διευκρίνισα, απόρροια του άρθρου 1, στοιχείο ιη', του κανονισμού είναι ότι ως περίοδοι ασφαλίσεως νοούνται τόσον οι περίοδοι απασχολήσεως όσον και οι εξομοιούμενες προς αυτές περίοδοι, ενώ έχει σημασία να τονιστεί συναφώς ότι ο τόπος όπου απασχολήθηκε ως μισθωτός εργαζόμενος για τελευταία φορά ο ενδιαφερόμενος μπορεί να είναι καθοριστικός για το βάσει ποιας νομοθεσίας περίοδος η οποία αφεαυτής δεν συνιστά περίοδο απασχολήσεως πρέπει να θεωρηθεί ως συμπληρωθείσα περίοδος [7].

Οι Lepore και Scamuffa απασχολήθηκαν για τελευταία φορά στο Λουξεμβούργο και στην Ιταλία αντίστοιχα και, όπως προκύπτει από τη δικογραφία, εξακολουθούν πάντοτε να κατοικούν εκεί. Επομένως, δεν χωρεί αμφιβολία ότι οι Lepore και Scamuffa υπήχθησαν στη νομοθεσία του Λουξεμβούργου και της Ιταλίας αντίστοιχα κατά τη διάρκεια των υπό εξέταση περιόδων αναπηρίας τους.

12. Υπό την αυτή λογική θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι η κατά το βελγικό δίκαιο

5 — Βλ. ιδίως τις αποφάσεις που εξέδωσε το Δικαστήριο στις 5 Δεκεμβρίου 1967 στην υπόθεση 14/67 (Welchner, Συλλογή τόμος 1965-67, σ. 615), στις 6 Ιουνίου 1972 στην υπόθεση 2/72 (Murru, Sml 1972, σ. 333, σκέψη 10) και στις 10 Οκτωβρίου 1991 στην υπόθεση C-302/90 (Faux, Συλλογή 1991, σ. I-4875, σκέψεις 25 έως 28).

6 — Βλ. σκέψη 19 (Συλλογή 1991, σ. I-323). Αντίστροφα, ο κανονισμός δεν απαγορεύει σε κράτος μέλος να εξομοιώνει περιόδους που συμπληρώθηκαν σε άλλα κράτη μέλη προς περιόδους που συμπληρώθηκαν στο έδαφός του. Βλ. συναφώς την απόφαση της 5ης Ιουλίου 1988 στην υπόθεση 21/87 (Borowitz, Συλλογή 1988, σ. 3715, σκέψη 25).

7 — Όπως προκύπτει από το άρθρο 13, παράγραφος 2, στοιχείο α', του κανονισμού 1408/71, οι εργαζόμενοι υπάγονται στη νομοθεσία του κράτους μέλους απασχολήσεώς τους ή του κράτους μέλους όπου απασχολήθηκαν για τελευταία φορά, βλ. συναφώς απόφαση του Δικαστηρίου της 12ης Ιουνίου 1986 στην υπόθεση 302/84 (Ten Holder, Συλλογή 1986, σ. 1821). Πάντως, το Δικαστήριο έκρινε ότι η εν λόγω διάταξη δεν ισχύει επί εργαζομένων οι οποίοι είχαν διακόψει οριστικώς οποιαδήποτε επαγγελματική δραστηριότητα. Στην περίπτωση αυτή, τα κράτη μέλη έχουν τη δυνατότητα να εξαρτούν την υπαγωγή στο σύστημα εθνικής κοινωνικής ασφαλίσεως από προϋποθέσεις κατοικίας. Αντίστροφα, ενδέχεται στον οικείο εθνικό νομοθέτη να προσδιορίσει αν η είσπραξη από τον ενδιαφερόμενο παροχής συνδεδεμένης προς την διακοπή της τελευταίας ασκηθείσας εργασίας συνεπάγεται ότι ο ενδιαφερόμενος πρέπει να λογίζεται ως ασφαλισμένος δυνάμει του συστήματος κοινωνικής ασφαλίσεως. Βλ. απόφαση του Δικαστηρίου της 21ης Φεβρουαρίου 1991 στην υπόθεση C-245/88 (Daalmeijer, Συλλογή 1991, σ. I-555). Βλ. περαιτέρω την πρόσφατη απόφαση του Δικαστηρίου της 6ης Φεβρουαρίου 1992 στην υπόθεση C-253/90 (Επιτροπή κατά Βελγίου, Συλλογή 1991, σ. I-531, σκέψη 11), όπου το Δικαστήριο αναγνώρισε ότι «ορισμένα πρόσωπα (...), όπως είναι οι εργαζόμενοι που έχουν παύσει οριστικά την άσκηση των επαγγελματικών δραστηριοτήτων τους, που δεν εμπίπτουν σε καμία από τις περιπτώσεις που αφορούν [τα άρθρα 13, παράγραφος 2, και 14 έως 17 του κανονισμού], μπορούν να υπόκεινται ταυτόχρονα στη νομοθεσία πλειόνων κρατών μελών». Το ζήτημα είναι αλυσιτελές εν προκειμένω, δεδομένου ότι οι Lepore και Scamuffa κατοικούν πάντοτε στο κράτος μέλος όπου είχαν απασχοληθεί για τελευταία φορά.

προϋπόθεση ότι οι ενδιαφερόμενοι έπρεπε να είναι μισθωτοί εργαζόμενοι στο Βέλγιο κατά τον χρόνο επελεύσεως της αναπηρίας απηχεί την επιταγή ότι οι ενδιαφερόμενοι έπρεπε να υπήγοντο στη βελγική νομοθεσία κατά την περίοδο αναπηρίας τους ή, με άλλους λόγους, ότι η περίοδος αναπηρίας πρέπει να έχει διανυθεί υπό τη βελγική νομοθεσία.

13. Στην αλληλουχία αυτή, θα μπορούσε περαιτέρω να υποστηριχθεί

— ότι στην προκειμένη περίπτωση οι Lepore και Scamuffa δεν εκπίπτουν των δικαιωμάτων που είχαν αποκτήσει ή που βρίσκονταν στο στάδιο κτήσεώς τους στο Βέλγιο και

— ότι το ότι η κατάστασή τους διαφέρει από εκείνη στην οποία θα βρίσκονταν αν έμεναν στο Βέλγιο είναι απλώς συνέπεια του ότι εργάσθηκαν για τελευταία φορά και διήνυσαν τις εν λόγω περιόδους αναπηρίας τους υπό τη νομοθεσία κρατών μελών που επιφυλάσσουν στους ανικάνους προς εργασία λόγω αναπηρίας εργαζομένους διαφορετική μεταχείριση, πλην όμως όχι κατ' ανάγκη δυσμενέστερη από απόψεως υπολογισμού της συντάξεως γήρατος σε σχέση με τα ισχύοντα στο Βέλγιο.

Όπως έχει διευκρινίσει επανειλημμένα το Δικαστήριο, το άρθρο 51 επιτρέπει τη διατήρηση των διαφορών μεταξύ των συστημάτων κοινωνικής ασφαλίσεως των κρατών μελών και, συνακόλουθα, μεταξύ των δικαιωμάτων των προσώπων που εργάζονται σ' αυτά. Επομένως, οι ουσιαστικές και διαδικαστικές διαφορές μεταξύ των συστημάτων κοινωνικής ασφαλίσεως των κρατών μελών δεν επηρεάζονται από το άρθρο 51 της Συνθήκης [8].

14. Στο σημείο αυτό προσθέτω ότι δεν υφίσταται καμία ένδειξη ότι στις υπό κρίση υποθέσεις ο επίδικος κανόνας δεν επηρεάζει οποιονδήποτε εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής του βάσει αντικειμενικών κριτηρίων και ανεξάρτητα από την ιθαγένειά του [9].

15. Αν το Δικαστήριο υποχρεωνόταν να ακολουθήσει την προπαρατεθείσα συλλογιστική, θα μπορούσε, με βάση αποκλειστικά και μόνο τις ανωτέρω σκέψεις, να δοθεί στο προδικαστικό ερώτημα η απάντηση ότι προϋπόθεση όπως η επίδικη δεν αντίκειται στο κοινοτικό δίκαιο, το οποίο δεν επιτρέπει να εξαχθεί ως συμπέρασμα ότι υφίσταται η υποχρέωση εξομοιώσεως των διανυθεισών υπό τη νομοθεσία άλλων κρατών μελών περιόδων αναπηρίας προς περιόδους αναπηρίας που διανύθηκαν υπό τη νομοθεσία του κράτους μέλους από το οποίο ζητείται η καταβολή της συντάξεως.

16. Μολονότι βαρύνουσας σημασίας, οι σκέψεις αυτές δεν είναι κατ' ανάγκη καθοριστικές όσον αφορά τις περιόδους αναπηρίας, οι οποίες, δυνάμει της νομοθεσίας μιας χώρας, εξομοιώνονται προς περιόδους απασχολήσεως. Υπό την έννοια αυτή, το Δικα-

8 — Βλ. τις αποφάσεις του Δικαστηρίου της 7ης Φεβρουαρίου 1991 στην προαναφερθείσα υπόθεση C-227/89, Rönfeldt (Συλλογή 1991, σ. I-323, σκέψη 12), και της 4ης Οκτωβρίου 1991 στην υπόθεση C-349/87, Παράσχη (Συλλογή 1991, σ. I-4501, σκέψη 22).

9 — Βλ., ιδίως, την απόφαση του Δικαστηρίου της 28ης Ιουνίου 1978 στην υπόθεση 1/78, Kenny (Συλλογή τόμος 1978, σ. 461), όπου το Δικαστήριο έκρινε στη σκέψη 18:
«τα άρθρα 7 και 48, απαγορεύοντας σε κάθε κράτος μέλος να εφαρμόζει, εντός του πεδίου εφαρμογής της Συνθήκης, διαφορετικά το δίκαιό του λόγω ιθαγενείας, αναφέρονται στη διαφορετική μεταχείριση που ενδέχεται να υφίσταται μεταξύ κρατών μελών λόγω αποκλίσεως των νομοθεσιών τους, εφόσον οι νομοθεσίες αυτές ισχύουν για όλα τα πρόσωπα τα οποία εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής τους, σύμφωνα με αντικειμενικά κριτήρια και ανεξάρτητα από την ιθαγένειά τους».
Η ίδια σκέψη πρυτανεύει και στην απόφαση του Δικαστηρίου της 27ης Σεπτεμβρίου 1988 στην υπόθεση 313/86, Lenoir (Συλλογή 1988, σ. 5391, σκέψη 15).

στήριο αναγνώρισε με σημαντικό αριθμό υποθέσεων που είχαν ως αντικείμενο τα συστήματα κοινωνικής ασφαλίσεως των κρατών μελών,

— ότι, ασφαλώς, εναπόκειται καταρχήν «στη νομοθεσία κάθε κράτους μέλους να καθορίζει τις προϋποθέσεις γενέσεως του δικαιώματος ή της υποχρεώσεως υπαγωγής σε σύστημα κοινωνικής ασφαλίσεως, υπό την προϋπόθεση ότι δεν πρέπει να εισάγεται συναφώς διάκριση μεταξύ ημεδαπών και υπηκόων άλλων κρατών μελών» [10], αλλ' ότι σε ορισμένες περιπτώσεις κατέστη εξίσου αναγκαίο να μην αγνοείται ότι

— «(...) οι διατάξεις του κανονισμού 1408/71, ο οποίος εκδόθηκε κατ' εφαρμογήν του άρθρου 51 της Συνθήκης, πρέπει να ερμηνεύονται υπό το πρίσμα του στόχου τους, συνισταμένου στο να συμβάλουν στην εγκαθίδρυση μιας όσο είναι δυνατόν πληρέστερης εφαρμογής της ελεύθερης κυκλοφορίας των διακινουμένων εργαζομένων, αρχής που αποτελεί ένα από τα θεμέλια της Κοινότητας» [11],

— «(...) ότι τα άρθρα 48 έως 51 της Συνθήκης, καθώς και οι κοινοτικές πράξεις που εκδόθηκαν προς εφαρμογήν τους, και ιδίως ο προαναφερθείς κανονισμός 1408/71, έχουν ως σκοπό να αποφεύγεται να τίθεται ο εργαζόμενος, ο οποίος, κάνοντας χρήση του δικαιώματος της ελεύθερης κυκλοφορίας, απασχολήθηκε σε περισσότερα από ένα κράτη μέλη, σε μειονεκτικότερη θέση σε σχέση με τον εργαζόμενο που παρέμεινε, καθόλη τη σταδιοδρομία του, σε ένα κράτος μέλος» [12], και

— «(...) ότι, μολονότι, κατά τη νομολογία του Δικαστηρίου, το άρθρο 51 της Συνθήκης επιτρέπει διαφορές μεταξύ των συστημάτων κοινωνικής ασφαλίσεως των κρατών μελών και, κατά συνέπεια, των δικαιωμάτων που παρέχονται στα πρόσωπα που εργάζονται σ' αυτά (...), πάντως, ο στόχος των άρθρων 48 έως 51 της Συνθήκης δεν επιτυγχάνεται αν, λόγω ασκήσεως του δικαιώματός τους για ελεύθερη κυκλοφορία, οι διακινούμενοι εργαζόμενοι αναγκάζονται να απολέσουν τα πλεονεκτήματα στον τομέα της κοινωνικής ασφαλίσως που τους αναγνωρίζει η νομοθεσία κράτους μέλους. Πράγματι, η συνέπεια αυτή θα μπορούσε να αποθαρρύνει τους κοινοτικούς εργαζομένους να ασκούν το δικαίωμα της ελεύθερης κυκλοφορίας και θα συνιστούσε, ως εκ τούτου, εμπόδιο στην ελευθερία αυτή» [13].

17. Συναφώς, δεν είναι δυσχερές να αντιληφθεί κανείς περιπτώσεις όπου η επίδικη προϋπόθεση θα ήταν ικανή να αποτρέψει τους εργαζομένους από την άσκηση του δικαιώματός τους για ελεύθερη κυκλοφορία αν ετύγχανε εφαρμογής η εν λόγω προϋπόθεση.

10 — Βλ. όλως προσφάτως την απόφαση του Δικαστηρίου της 4ης Οκτωβρίου 1991 στην προαναφερθείσα υπόθεση C-349/87, Παράσχη (Συλλογή 1991, σ. I-4501, σκέψη 15).

11 — Βλ. απόφαση του Δικαστηρίου της 25ης Φεβρουαρίου 1986 στην υπόθεση 254/84, De Jong (Συλλογή 1986, σ. 671, σκέψη 14). Βλ. επίσης απόφαση του Δικαστηρίου της 7ης Μαρτίου 1991 στην υπόθεση C-10/90, Masgio (Συλλογή 1991, σ. I-1119, σκέψη 16).

12 — Βλ. σκέψη 17 της προαναφερθείσας αποφάσεως του Δικαστηρίου της 7ης Μαρτίου 1991 στην υπόθεση Masgio.

13 — Βλ. απόφαση του Δικαστηρίου της 4ης Οκτωβρίου 1991 στην προαναφερθείσα υπόθεση C-349/87, Παράσχη (Συλλογή 1991, σ. I-4501, σκέψη 22), καθώς και τις προτάσεις που ανέπτυξε ο γενικός εισαγγελέας M. Darmon στις 14 Ιανουαρίου 1993 στα πλαίσια της υποθέσεως C-165/91, S. J. M. van Munster, ειδικότερα τα σημεία 37 έως 40. Η απόφαση επί της εν λόγω υποθέσεως δεν έχει εκδοθεί εισέτι. Βλ. περαιτέρω τη σκέψη 18 της αποφάσεως που εξέδωσε το Δικαστήριο στις 7 Μαρτίου 1991 στην προαναφερθείσα υπόθεση Masgio.
Επίσης, με την απόφαση της 15ης Οκτωβρίου 1991 στην υπόθεση C-302/90, Faux (Συλλογή 1991, σ. I-4875, σκέψη 28), το Δικαστήριο τόνισε ειδικότερα ότι
«(...) οι διατάξεις των κανονισμών 3 και 1408/71 (...) δεν μπορούν να ερμηνευθούν κατά τρόπο που να έχει ως αποτέλεσμα να στερούνται οι διακινούμενοι εργαζόμενοι τα οφέλη που θα μπορούσαν να αξιώσουν βάσει της νομοθεσίας ενός και μόνο κράτους μέλους και να διακυβεύεται επομένως η επίτευξη του σκοπού που επιδιώκεται με τα άρθρα 48 έως 51 της Συνθήκης (...)».

Είναι λογικό να υποτεθεί ότι ο εργαζόμενος που απασχολήθηκε επί μακρά σειρά ετών στο Βέλγιο και έχει ενδεχομένως προβλήματα υγείας δεν πρόκειται να ασκήσει το δικαίωμά του προς εργασία σε άλλο κράτος μέλος, δικαίωμα που απορρέει από τη Συνθήκη, επειδή θα γινόταν αφορμή να απολέσει το δικαίωμα αναγνωρίσεως ενδεχομένης περιόδου αναπηρίας στα πλαίσια της βελγικής συντάξεώς του λόγω γήρατος.

Η επίδικη προϋπόθεση εξαρτά πολύ σημαντικές έννομες συνέπειες — πλήρη αναγνώριση ή μη αναγνώριση περιόδων αναπηρίας — από άλλη προϋπόθεση που δεν μπορεί να πληρωθεί παρά μόνον από κάποιον που εξακολουθεί να ασκεί μισθωτή δραστηριότητα στο Βέλγιο μέχρι τον χρόνο επελεύσεως της ανικανότητας.

18. Μολοντούτο, δεν είναι βέβαιο ότι η επίδικη προϋπόθεση αντίκειται στο κοινοτικό δίκαιο. Δεν πρέπει να αγνοείται το γεγονός ότι η αναγνώριση του ασυμβιβάστου της εν λόγω προϋποθέσεως προς το κοινοτικό δίκαιο συνεπάγεται ότι οποιαδήποτε δραστηριότητα στο Βέλγιο, έστω και μικρής διαρκείας, γεννά υπέρ του ενδιαφερομένου εργαζομένου δικαίωμα, για τους σκοπούς υπολογισμού της βελγικής συντάξεως γήρατός του, εξομοιώσεως των περιόδων αναπηρίας, ανεξάρτητα από τον τόπο στον οποίο πραγματοποιήθηκαν οι εν λόγω περίοδοι.

19. Με τις παρατηρήσεις που κατέθεσε ενώπιον του Δικαστηρίου, η Επιτροπή αναφέρθηκε σε ορισμένες αποφάσεις προκειμένου να στηρίξει την άποψή της, *σύμφωνα με την οποία* η επίδικη προϋπόθεση αντίκειται στην αρχή της ίσης μεταχειρίσεως, όπως αυτή εξαγγέλλεται στο άρθρο 48 της Συνθήκης και στο άρθρο 3 του κανονισμού, και *σύμφωνα με την οποία* η μη εξομοίωση της ασκηθείσας σε άλλα κράτη μέλη κατά τον εξεταζόμενο χρόνο δραστηριότητας προς δραστηριότητα ασκηθείσα στο Βέλγιο συνιστά έμμεση διάκριση, αντικείμενη στη Συνθήκη [14]. Πάντως, δεν νομίζω ότι οι εν λόγω αποφάσεις επιρρωννύουν την άποψη ότι τα άρθρα 48 έως 51 της Συνθήκης δεν επιτρέπουν στις βελγικές αρχές τη θέσπιση και εφαρμογή προϋποθέσεως όπως η επίδικη, όπως δεν νομίζω ότι στη νομολογία του Δικαστηρίου που αφορά την εφαρμογή της αρχής των άρθρων 48 έως 51 της Συνθήκης απαντούν αποφάσεις δυνάμενες λόγω των πραγματικών περιστατικών τους να συγκριθούν ευθέως με τις παρούσες υποθέσεις [15].

14 — Η Επιτροπή αναφέρεται συναφώς στις αποφάσεις που εξέδωσε το Δικαστήριο στις 15 Οκτωβρίου 1969 στην υπόθεση 15/69, Ugliola (Συλλογή τόμος 1969-71, σ. 127), στις 15 Μαΐου 1974 στην υπόθεση 184/73, Kaufmann (Συλλογή τόμος 1974, σ. 295), στις 30 Οκτωβρίου 1975 στην υπόθεση 33/75, Galati (Συλλογή τόμος 1975, σ. 403), στις 22 Φεβρουαρίου 1990 στις υποθέσεις C-228/88, Bronzino (Συλλογή 1990, σ. I-531), και C-12/89 (Gatto, αυτόθι, σ. I-557), καθώς και, όσον αφορά τις περιπτώσεις όπου δεν συνέτρεχε λόγος εξομοιώσεως συμβάντων επελθόντων σε άλλα κράτη μέλη, στις αποφάσεις που εξέδωσε το Δικαστήριο στις 28 Ιουνίου 1978 στην υπόθεση 1/78, Kenny (Συλλογή τόμος 1978, σ. 461) και την 1η Δεκεμβρίου 1977 στην υπόθεση 66/77, Kuyken (Συλλογή τόμος 1977, σ. 743).

15 — Βλ. συναφώς τις προαναφερθείσες αποφάσεις στις υποσημειώσεις 10 έως 13 και ιδίως τις πρόσφατες προτάσεις του γενικού εισαγγελέα M. Darmon της 14ης Ιανουαρίου 1991 στην υπόθεση C-165/91, S. J. M. van Munster.
Αντίθετα, μία απόφαση του Δικαστηρίου ενδέχεται να επιρρωννύει την αντίθετη λύση. Πρόκειται για την απόφαση που εξέδωσε το Δικαστήριο στις 5 Δεκεμβρίου 1967 στην υπόθεση 14/67, Welchner (Συλλογή τόμος 1965-68, σ. 615). Αντικείμενό της ήσαν ορισμένοι γερμανικοί κανόνες περί υπολογισμού των παροχών αναπηρίας που έθεταν ως προϋπόθεση για την εξομοίωση των περιόδων στρατιωτικής θητείας προς περιόδους —γνωστές κατά τη γερμανική νομοθεσία ως περίοδοι υποκαταστάσεως —, ο ενδιαφερόμενος να έχει αρχίσει, εντός προθεσμίας που αρχίζει από το τέλος της στρατιωτικής θητείας, να ασκεί στη Γερμανία δραστηριότητα συνεπαγομένη την υποχρεωτική υπαγωγή του σε ασφάλιση κατ' αναπηρίας.
Ο ενάγων της κυρίας δίκης ισχυριζόταν ότι η άσκηση της εν λόγω δραστηριότητας στη Γαλλία αρκούσε για τη γέννεση υπέρ αυτού του δικαιώματος της αιτουμένης εξομοιώσεως. Το Δικαστήριο έκρινε, στηριζόμενο ιδίως σε ερμηνεία της διατάξεως του κανονισμού αρ. 3, ο οποίος ίσχυε τότε, διατάξεως η οποία αντιστοιχεί επί της ουσίας στο άρθρο 1, στοιχείο ιη', του κανονισμού 1408/71, ότι η Γερμανία δεν ήταν υποχρεωμένη, ενόψει της συγκεκριμένης καταστάσεως, να λάβει υπόψη περίοδο διανυθείσα σύμφωνα με τη νομοθεσία άλλου κράτους μέλους. Επομένως, δεν αντέκειτο στο κοινοτικό δίκαιο η απαίτηση, ως προϋπόθεση εξομοιώσεως μιας περιόδου, ο ενδιαφερόμενος να υπήρξε μισθωτός στο έδαφος του κράτους μέλους λίγο μετά το τέλος της περιόδου για την οποία είχε ζητηθεί η εξομοίωση.
Πάντως, πρέπει να υπομνησθεί ότι στο σκεπτικό της αποφάσεως γινόταν περαιτέρω λόγος ειδικών διατάξεων ενός παραρτήματος του κανονισμού που ενδέχεται να είχαν αποφαστιστική σημασία για την επίλυση της διαφοράς.

20. Το ερώτημα αν η εφαρμογή των διατάξεων του άρθρου 46, παράγραφος 2, του κανονισμού 1408/71 επιτρέπει την επιβεβλημένη λύση των ζητημάτων που τίθενται εν προκειμένω, αξίζει, κατ' εμέ, να εξετασθεί.

21. Συγκεκριμένα, όπως προκύπτει από το άρθρο 46, παράγραφος 1, ο αρμόδιος φορέας δεν μπορεί να περιοριστεί σε μέθοδο υπολογισμού της συντάξεως γήρατος με βάση αποκλειστικά και μόνο περιόδου ληπτέες υπόψη δυνάμει της νομοθεσίας του κράτους μέλους, αλλ' οφείλει να χωρήσει στον υπολογισμό της συντάξεως γήρατος σύμφωνα και με τις αρχές του αναλογικού επιμερισμού, όπως εξαγγέλλει το άρθρο 46, παράγραφος 2. Ο δικαιούχος των παροχών δικαιούται το υψηλότερο από τα δύο ποσά.

Κατά το άρθρο 46, παράγραφος 2, στοιχείο α', ο αρμόδιο φορέας υπολογίζει στην αλληλουχία αυτή το καλούμενο θεωρητικό ποσό, ήτοι το ποσό το οποίο

«(...) θα ηδύνατο να διεκδικήσει ο ενδιαφερόμενος, αν όλες οι περίοδοι ασφαλίσεως και κατοικίας που πραγματοποιήθηκαν υπό τις νομοθεσίες των κρατών μελών στις οποίες είχε υπαχθεί ο μισθωτός ή μη μισθωτός είχαν πραγματοποιηθεί στο οικείο κράτος μέλος και υπό τη νομοθεσία που εφαρμόζει ο εν λόγω φορέας κατά την ημερομηνία εκκαθαρίσεως της παροχής (...)».

Στη συνέχεια, με βάση το θεωρητικό ποσό, ο φορέας προσδιορίζει, σύμφωνα με το άρθρο 46, παράγραφος 2, στοιχείο β', το πραγματικό ποσό

«(...) κατ' αναλογία προς τη διάρκεια των περιόδων ασφαλίσεως ή κατοικίας που πραγματοποιήθηκαν προ της επελεύσεως του κινδύνου, υπό τη νομοθεσία που εφαρμόζει, εν σχέσει προς τη συνολική διάρκεια των περιόδων ασφαλίσεως και κατοικίας που πραγματοποιήθηκαν προ της επελεύσεως του κινδύνου υπό τις νομοθεσίες όλων των οικείων κρατών μελών» [16].

22. Αν το άρθρο 46, παράγραφος 2, στοιχείο α', μπορούσε να ερμηνευθεί υπό την έννοια ότι οι αρμόδιες βελγικές αρχές οφείλουν πάντοτε, για τον υπολογισμό του θεωρητικού ποσού, να λαμβάνουν υπόψη τις περιόδους αναπηρίας ως εξομοιούμενες περιόδους, έστω και αν δεν συντρέχει η επίδικη προϋπόθεση, θα επετυγχάνετο, κατ' εμέ, λύση, η οποία θα ελάμβανε επαρκώς υπόψη τα συμφέροντα των διακινουμένων εργαζομένων. Σε παρόμοια περίπτωση, νομίζω ότι η επίδικη προϋπόθεση δεν συνιστά περιορισμό αντικείμενο στα άρθρα 48 ώς 51 της Συνθήκης.

23. Πάντως, δεν είναι καθόλου αυτονόητη τυχόν ερμηνεία του άρθρου 46, παράγραφος 2, στοιχείο α', που να οδηγεί στη λύση αυτή.

Συγκεκριμένα, απαιτείται, δυνάμει της εν λόγω διατάξεως, ο συνυπολογισμός των περιόδων «που πραγματοποιήθηκαν υπό τις νομοθεσίες των κρατών μελών στα οποία υπήχθη ο εργαζόμενος». Από την εν λόγω διάταξη δεν μπορεί να συναχθεί υποχρέωση των βελγικών αρχών να εξομοιώνουν ευθέως, στα πλαίσια του βελγικού δικαίου, τις περιόδους αναπηρίας προς περιόδους εργασίας. Επιπλέον, όπως υπογράμμισε η Επιτροπή, από το άρθρο 1, στοιχείο ιη', του κανονισμού προκύπτει ότι το ερώτημα κατά πόσον δεδομένη περίοδος πρέπει να λογίζεται ως εξομοιούμενη ρυθμίζεται από τη νομοθεσία υπό την οποία συμπληρώθηκε η οικεία περίοδος [17].

16 — Βλ. όλως προσφάτως, σχετικά με την εφαρμογή των ανωτέρω κανόνων υπολογισμού, τις αποφάσεις που εξέδωσε το Δικαστήριο στις 18 Φεβρουαρίου 1992 στην υπόθεση C-5/91, Di Prinzio (Συλλογή 1992, σ. I-897) και της 11ης Ιουνίου 1992 στις συνεκδικασθείσες υποθέσεις C-90/91 και C-91/91, Casagrande (Συλλογή 1992, σ. I-3851).

17 — Βλ. συναφώς την απόφαση του Δικαστηρίου της 6ης Ιουνίου 1972 στην υπόθεση 2/72, Murru (Rec. 1972, σ. 333).

24. Δεδομένου ότι η εν λόγω ερμηνεία του άρθρου 46, παράγραφος 2, στοιχείο α', είναι αδύνατη, επιβάλλεται η διαπίστωση ότι σε ορισμένες περιπτώσεις τα απορρέοντα από τη Συνθήκη δικαιώματα των διακινουμένων εργαζομένων δεν θα τυγχάνουν επαρκούς προστασίας αν η νομική άποψη που υποστηρίζει η Επιτροπή δεν γίνει δεκτή.

Υπό τις περιστάσεις αυτές, νομίζω ότι συνάδει προς τον θεμελιώδη προσανατολισμό της νομολογίας του Δικαστηρίου να συναχθεί το συμπέρασμα ότι, όπως προκύπτει από τις συνδυασμένες διατάξεις των άρθρων 48 έως 51 της Συνθήκης και του άρθρου 3 του κανονισμού 1408/71, οι βελγικές αρχές δεν μπορούν να απαιτούν, ως προϋπόθεση εξομοιώσεως περιόδων αναπηρίας, οι διακινούμενοι εργαζόμενοι να υπήρξαν μισθωτοί στο Βέλγιο κατά τον χρόνο επελεύσεως της ανικανότητας προς εργασία.

25. Κατά την άποψή μου, τα προβλήματα που ενδέχεται να συνεπάγεται για τις βελγικές αρχές το ανωτέρω συμπέρασμα μπορούν να επιλυθούν εκ μέρους των βελγικών αρχών μέσω τροποποιήσεως της ισχύουσας κανονιστικής ρυθμίσεως. Μια πιθανή λύση παρατίθεται κατωτέρω στο πλαίσιο της απαντήσεως επί του τρίτου ερωτήματος.

Το δεύτερο ερώτημα

26. Με το δεύτερο ερώτημά του, το αιτούν δικαστήριο ζητεί ερμηνεία του άρθρου 15 του κανονισμού 574/72. Το άρθρο 15 περιλαμβάνει τους γενικούς κανόνες που αφορούν τον συνυπολογισμό των περιόδων και ειδικότερα τους κανόνες επιλύσεως των ζητημάτων σωρεύσεως που τίθενται οσάκις «συμπίπτουν» περίοδοι ασφαλίσεως διανυθείσες σε δύο ή περισσότερα κράτη μέλη.

Στο πλαίσιο των υπό κρίση υποθέσεων η εν λόγω διάταξη έχει βαρύτητα για τον κατά το άρθρο 46, παράγραφος 2, του κανονισμού 1408/71 υπολογισμό του ποσού της συντάξεως γήρατος. Συγκεκριμένα, όπως προκύπτει από το άρθρο 46 του κανονισμού 574/72, το άρθρο 15, παράγραφος 1, στοιχεία β', γ' και δ', αυτού τυγχάνει εφαρμογής στη συγκεκριμένη κατάσταση.

27. Όπως προανέφερα, συνέπεια του άρθρου 46, παράγραφος 1, του κανονισμού 1408/71 είναι ότι οι αρμόδιοι φορείς οφείλουν πάντοτε να προβαίνουν στον υπολογισμό τόσο της «αυτοτελούς παροχής» κατά το άρθρο 46, παράγραφος 1, όσο και της κατ' αναλογικό επιμερισμό παροχής, κατά το άρθρο 46, παράγραφος 2, ο δε ενδιαφερόμενος δικαιούται το υψηλότερο από τα εν λόγω δύο ποσά.

Πάντως, ο κατά την παράγραφο 2 υπολογισμός στερείται εν προκειμένω πρακτικής σημασίας αν, σύμφωνα με την άποψη της Επιτροπής, σημείο εκκινήσεως είναι η άποψη ότι οι ενάγοντες των κυρίων δικών δικαιούνται του συνυπολογισμού των περιόδων αναπηρίας για τον υπολογισμό της συντάξεώς τους γήρατος, δεδομένου ότι η προϋπόθεση που θέτει η βελγική νομοθεσία δεν συμβιβάζεται με τα άρθρα 48 έως 51 της Συνθήκης.

28. Στο πλαίσιο των αναπτύξεών της σχετικά με το δεύτερο ερώτημα του αιτούντος δικαστηρίου, η Επιτροπή διευκρίνισε ότι το άρθρο 15, παράγραφος 1, στοιχείο γ', του κανονισμού 574/72 «αφορά κατάσταση, στα πλαίσια της οποίας εξομοιούμενη δυνάμει της νομοθεσίας κράτους μέλους (στην προκειμένη περίπτωση της βελγικής νομοθεσίας) περίοδος συμπίπτει με περίοδο ασφαλίσεως ή κατοικίας, διαφορετικής της εξομοιουμένης περιόδου, η οποία πραγματοποιήθηκε υπό τη νομοθεσία άλλου κρά-

τους μέλους (εν προκειμένω της ιταλικής νομοθεσίας στη μία περίπτωση και της νομοθεσίας του Λουξεμβούργου στην άλλη περίπτωση)» και «πρέπει, συνεπώς, να προσδιοριστεί αν οι περίοδοι καταβολής των συντάξεων αναπηρίας στην Ιταλία και το Λουξεμβούργο πρέπει ή όχι να θεωρηθούν ως περίοδοι ασφαλίσεως». Κατά την Επιτροπή, το ερώτημα τίθεται παρεμφερώς και για το άρθρο 15, παράγραφος 1, στοιχείο δ', περίπτωση για την οποία πρέπει να καθοριστεί «αν οι νομοθεσίες της Ιταλίας και του Λουξεμβούργου θεωρούν τις αντίστοιχες περιόδους ως εξομοιούμενες περιόδους».

Στη συνέχεια, η Επιτροπή πρότεινε να δοθεί στο δεύτερο ερώτημα η απάντηση ότι η εφαρμογή των συναφών διατάξεων του κανονισμού 574/72 «εξαρτάται από τον χαρακτηρισμό των οικείων περιόδων σύμφωνα με τις επίδικες εθνικές νομοθεσίες».

29. Προτείνω στο Δικαστήριο να αποφανθεί επί του ερωτήματος αυτού σύμφωνα με την προτεινόμενη από την Επιτροπή απάντηση.

Το τρίτο ερώτημα

Το αιτούν δικαστήριο διευκρίνισε ότι η βελγική νομοθεσία προβλέπει, όσον αφορά τον υπολογισμό της συντάξεως γήρατος, ότι, στο πλαίσιο του συνυπολογισμού των εξομοιουμένων περιόδων [18], λαμβάνονται υπόψη πλασματικές αποδοχές και ζητεί από το Δικαστήριο, με το υποβαλλόμενο τρίτο ερώτημά του, να κρίνει αν «πρέπει να θεωρηθεί ότι οι εν λόγω αποδοχές λαμβάνονται υπόψη βάσει της ιδίας αναλογίας που ίσχυε για τη χορήγηση των επιδομάτων αναπηρίας».

Όπως προκύπτει ειδικότερα από τη διάταξη παραπομπής, ο ONP διευκρίνισε συναφώς «ότι, καίτοι η προτεινόμενη με το ερώτημα ερμηνεία είναι εξαιρετική ενδιαφέρουσα και σύμφωνη προς την ευθυδικία, απαιτείται η "de lege ferenda" προώθησή της στο βελγικό δίκαιο όπως ακριβώς οποιοδήποτε προδικαστικό ερώτημα προς το Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων».

Η Επιτροπή πρότεινε να δοθεί η ακόλουθη απάντηση στο τρίτο ερώτημα:

«Οσάκις, για τον υπολογισμό συντάξεως γήρατος, η νομοθεσία κράτους μέλους προβλέπει πλασματικές αποδοχές για τον υπολογισμό των εξομοιουμένων περιόδων, τίποτα δεν παρεμποδίζει, αλλ' ούτε υποχρεώνει, στην παρούσα φάση εξελίξεως του κοινοτικού δικαίου, τον αναλογικό επιμερισμό των οικείων πλασματικών αποδοχών βάσει της ιδίας αναλογίας που ίσχυε για τον αναλογικό επιμερισμό των αποζημιώσεων αναπηρίας που χορηγούνταν μέχρι τον χρόνο γενέσεως του δικαιώματος λήψεως της εν λόγω συντάξεως γήρατος».

Συμμερίζομαι την άποψη της Επιτροπής ότι είναι δυνατή η ερμηνεία των ισχυουσών κοινοτικών διατάξεων κατά τρόπον ώστε να γίνει δεκτός ο περιγραφόμενος στο ερώτημα αναλογικός επιμερισμός [19]. Ο στόχος αυτός απαιτείται να υλοποιείται, κατά περίπτωση, με τη θέσπιση συναφών εθνικών διατάξεων.

18 — Βλ. άρθρο 24α του βελγικού βασιλικού διατάγματος της 21ης Δεκεμβρίου 1967.

19 — Βλ. συναφώς απόφαση που εξέδωσε το Δικαστήριο στις 25 Νοεμβρίου 1975 στην υπόθεση 50/75, Massonet (Συλλογή τόμος 1975, σ. 453).

Πρόταση

30. Συνεπώς, προτείνω στο Δικαστήριο να δώσει τις εξής απαντήσεις στα υποβληθέντα ερωτήματα:

Τα άρθρα 48 έως 51 της Συνθήκης ΕΟΚ και το άρθρο 3 του κανονισμού (ΕΟΚ) 1408/71 του Συμβουλίου, της 14ης Ιουνίου 1971, περί της εφαρμογής των συστημάτων κοινωνικής ασφαλίσεως στους μισθωτούς, στους μη μισθωτούς και στα μέλη των οικογενειών τους που διακινούνται εντός της Κοινότητας, όπως αυτός κωδικοποιήθηκε με τον κανονισμό (ΕΟΚ) 2001/83 του Συμβουλίου, της 2ας Ιουνίου 1983, έχουν την έννοια ότι απαγορεύουν την απώλεια του προβλεπομένου από την εθνική νομοθεσία δικαιώματος διακινουμένου εργαζομένου προς εξομοίωση περιόδων αναπηρίας του με περιόδους εργασίας του, στα πλαίσια του υπολογισμού της συντάξεως αναπηρίας του, με το αιτιολογικό απλώς και μόνο ότι δεν ήταν εργαζόμενος στο εν λόγω κράτος μέλος κατά τον χρόνο επελεύσεως της ανικανότητας προς εργασία, τη στιγμή κατά την οποία εργαζόταν σε άλλο κράτος μέλος κατά τον κρίσιμο χρόνο.

Το ερώτημα κατά πόσον οι εν λόγω περίοδοι αναπηρίας πρέπει να λαμβάνονται υπόψη ως περίοδοι ασφαλίσεως για τον υπολογισμό του θεωρητικού ποσού, κατά το άρθρο 46, παράγραφος 2, στοιχείο α', του κανονισμού 1408/71, ρυθμίζεται από τη νομοθεσία υπό την οποία πραγματοποιήθηκαν ή λογίζονται ως πραγματοποιηθείσες οι εν λόγω περίοδοι. Το ερώτημα αν πρέπει να τύχει εφαρμογής το άρθρο 15, παράγραφος 1, στοιχεία β', γ'και δ', του κανονισμού (ΕΟΚ) 574/72, του Συμβουλίου, της 21ης Μαρτίου 1972, περί του τρόπου εφαρμογής του κανονισμού (ΕΟΚ) 1408/71, εξαρτάται περαιτέρω από τον νομικό χαρακτηρισμό των εν λόγω περιόδων εκ μέρους των εθνικών νομοθεσιών.

Οσάκις, για τον υπολογισμό συντάξεως γήρατος, η νομοθεσία κράτους μέλους προβλέπει πλασματικές αποδοχές για τον υπολογισμό των εξομοιουμένων περιόδων, τίποτα δεν παρεμποδίζει, αλλ' ούτε υποχρεώνει, στην παρούσα φάση εξελίξεως του κοινοτικού δικαίου, τον αναλογικό επιμερισμό των οικείων πλασματικών αποδοχών βάσει της ιδίας αναλογίας που ίσχυε για τον αναλογικό επιμερισμό των αποζημιώσεων αναπηρίας που χορηγούνταν μέχρι τον χρόνο γενέσεως του δικαιώματος λήψεως της εν λόγω συντάξεως γήρατος.